

QORTI TAL-APPELL

IMĦALLFIN

**S.T.O. PRIM IMĦALLEF MARK CHETCUTI
ONOR. IMĦALLEF ROBERT G. MANGION
ONOR. IMĦALLEF GRAZIO MERCIECA**

Seduta ta' nhar it-Tlieta, 25 ta' Frar, 2025.

Numru 4

Rikors numru 706/2011/1 AF

Josette D'Alessandro

v.

Stephanie Grech u Andrew Vella għal kull interess li jista' jkollu

Il-Qorti:

1. Din hija kawża għal-likwidazzjoni u f'las ta' sehem riżervat.
2. B'sentenza tal-24 ta' Ġunju 2012, il-Prim'Awla tal-Qorti Ċivili llikwidat l-assi tad-*decujus* fis-somma ta' €371,086.35 u s-sehem riżervat appartenenti lill-attriċi fis-somma ta' €41,231.82 bl-imgħax bir-rata ta' 8%

mis-16 ta' Settembru 2011 u ċjoè mid-data meta ġie notifikat ir-rikors ġuramentat a tenur tal-Artiklu 615 tal- Kap. 16.

3. L-Ewwel Qorti rraġunat hekk:

“Mill-provi prodotti jirriżulta li Michael Vella, missier il-kontendenti, miet fit-30 ta' Diċembru 2005. Permezz ta' testment fl-atti tan-Nutar John Bisazza tad-9 ta' Jannar 2003, huwa istitwixxa bħala eredi unika lil bintu l-konvenuta, salv id-dritt għal-leġittima spettanti skont il-liġi lill-uliedu l-oħra, l-attriċi u ħuha Andrew Vella, l-attur fil-kawża 752/2012.

Il-liġi tagħna taqsam il-ġid tad-defunt f'żewġ partijiet: dik il-parti li hija disponibbli u l-parti l-oħra li mhijiex. Il-parti mhux disponibbli, is-sehem riservat, tiġi matematikament kalkolata abbażi tal-artikolu 616 et seq tal-Kapitolu 16 tal-Liġijiet ta' Malta.

Għal żmien twil, il-liġi kienet tqis is-sehem riservat bħala parti mill-ġid tal-mejjet (quota bonorum) u mhux bħala sehem mill-wirt tiegħu (hereditatis portio) u għalhekk il-leġittimarju ma kienx sempliċi kreditur tal-wirt u lanqas ma kien mistenni li jagħmel tajjeb għad-djun tiegħu (għalkemm l-ammont ta' djun tal-wirt iħallu effett fuq is-sehem tal-leġittima li l-leġittimarju jkollu jedd jirċievi). Il-leġittimarju, għalhekk, ma jitlifix il-jedd għall-leġittima jekk kemm-il darba jirrinunzja għall-wirt, u ma jistax jippretendi dak li jmissu b'leġittima qabel ma jkun irrinunzja għall-wirt. (Ara Debono vs Licari et, deċiża mill- Prim'Awla tal-Qorti Ċivili fis-16 ta' Diċembru 1954, Kollez. Vol. XXXVIII.ii.620). Il-leġittimarju jitlob il-leġittima mingħand min ikun inġatar werriet, u għandu l-jedd jistenna li l-ġid li minnu jingħata s-sehem riservat tiegħu ikun għadu fl-istat kif kien jinsab fil-waqt tal-mewt tad-decujus. (Ara Farrugia noe et vs Mintoff noe et, deċiża mill-Qorti tal-Appell fl-10 ta' Gunju 1949, Kollez. Vol. XXXIII.i.472).

Minn dan kien isegwi li idealment il-leġittima kellha tingħata in-natura, jiġifieri tkun magħmula minn fost il-ħwejjeġ mill-ġid tal-mejjet li jew ikunu għadhom jagħmlu parti mill-assi tiegħu mal- mewt, jew ikunu ddaħħlu lura fil-wirt jekk il-mejjet ikun matul ħajtu iddispona b'liberalità minn iżjed minn dak li tagħtih il-liġi.

Minħabba l-emendi li daħlu fis-seħħ permezz tal-Att XVIII ta' 2004, sar tibdil radikali fir-rigward tal-leġittima, li issa tissejjaħ porzjoni riservata, fis-sens li d-dritt hu kreditu tal-valur tal- porzjon riservat fil-konfront tal-eredità. B'hekk, tneħħa l- kuncett tas-sehem tal-beni tal-mejjet.

Fil-każ odjern ma jidhirx illi d-defunt eċċeda l-parti disponibbli bid-disposizzjoni ta' xi legat. Lanqas ma kien hemm donazzjonijiet li saru

mit-testatur matul ħajtu li jkollhom jizdiedu mal-assi eżistenti fil-mument tal-mewt.

Peress illi l-ulied tad-defunt kienu tlieta, is-sehem riservat huwa terz tal-assi. L-attriċi jmissha terz minn dan it-terz. A tenur tal-artikolu 620(2) tal-Kap. 16, is-sehem riservat jiġi kalkolat fuq l-assi kollha, wara li jitnaqqsu d-djun tal-assi u l-ispejjeż tal- funeral.

Wara li daħal fis-seħħ l-Att XV tal-2012, l-artikolu 615 tal-Kap. 16 jipprovdi illi:

“(1) Is-sehem riservat huwa l-jedd fuq il-beni tal-mejjet riservat mil-ligi favur id-dixxendenti tal-mejjet u min mill- mara jew ir-ragel jibqa’ haj.

(2) L-imsemmi jedd huwa kreditu tal-valur tas-sehem riservat kontra l-beni tal-mejjet. Mghaxijiet bir-rata stabbilita fl-artikolu 1139 għandhom jigu mizjuda ma’ dak il-kreditu mid-data tal-ftuh tas-successjoni jekk is-sehem riservat jintalab fi zmien sentejn minn dik id-data, jew mid- data tan-notifika ta’ att gudizzjarju jekk it-talba ssir wara li jkun għadda dak il-perjodu ta’ sentejn:

Izda l-Qorti tista’, fejn ic-cirkostanzi tal-kaz hekk jehtiegu, tiddeciedi li ma jinghatax imghax jew tistabbilixxi rata ta’ imghax li tista’ tkun inqas minn dik stipulata fl-artikolu 1139”.

Qabel daħlu fis-seħħ dawn l-emendi, ma kienx hemm il-proviso għas-subinċiż (2) li hemm illum. Għalhekk, fid-data tal-mewt ta’ Michael Vella, il-proviso ma kienx jagħmel parti mil-ligi tagħna iżda l-ligi laħqet ġiet emendata sakemm ġie preżentat ir-rikors ġuramentat.

Il-konvenuta teċċepixxi li m’għandha tħallas xejn peress illi fil-waqt tal-ftuħ tas-successjoni d-djun kienu jissuperaw l-assi. Teċċepixxi wkoll illi s-sehem riservat għandu jinħadem fuq il-valur tal-assi fiż-żmien tal-ftuħ tas-successjoni wara li jitnaqqsu d-djun u l-ispejjeż tal-funeral kif jipprovdi l-artikolu 620(2) kif ukoll illi mis-sehem riservat spettanti lill-attriċi għandhom jitnaqqsu l-beni li d-defunt kien tah b’donazzjoni matul ħajtu a tenur tal-artikolu 620(4).

Mhux kontestat illi l-ġid tad-defunt kien jikkonsisti fis-segwenti:

Immobbli

1. 255, Midland Guesthouse, Triq Sant’ Ursola, Valletta. Din inbiegħet għall-prezz ta’ €704,053 permezz ta’ kuntratt pubbliku tat-22 ta’ Ottubru 2008. Id-dikjarazzjoni *causa mortis* saret fuq l-istess att;

2. Il-fond 29, Triq Xandru, Bormla. Skont il-perit tekniku, dan il-fond kien jiswa €42,000 fl-2005 u €56,000 fl-2018.

Mobbli:

Depożiti mal-bank HSBC Bank Malta plc fl-ammont komplessiv ta’ Lm5,266.97, illum €12,268.74.

Mill-atti jirriżulta li wara l-mewt ta' Michael Vella tħallsu s-segwenti djun:

1. €349,406 li tħallsu lill-Bank of Valletta plc mir-rikavat tal-bejgħ ta' Midland Guesthouse, għas-saldu tal-kreditu li kien dovut lill-imsemmi bank minn Michael Vella flimkien mal-kumpannija Jamms Limited skont is-sentenza ta' din il-Qorti diversament presjeduta tas-17 ta' Jannar 2001. Permezz ta' din id-deċiżjoni l-bank ġie kanonizzat kreditur ta' Michael Vella u Jamms Limited fis-somma ta' €492,349 oltre l-imgħax. Madanakollu, il-bank aċċetta s-somma ta' €349,406 'in total sodisfazzjon tal-kreditu fuq imsemmi' u ddikjara li m'għadx għandu aktar pretensjonijiet kontra l-eredità tal-imsemmi Michael Vella jew kontra Stephanie Grech bħala l-unika eredi tiegħu. Jidher li l-bank wasal għall-kompromess mal-konvenuta u ħafer parti mid-dejn kif intqal;

2. €51,829.39 li wkoll tħallsu lill-HSBC Bank Malta plc mir-rikavat tal-bejgħ ta' Midland Guesthouse.

Kif diġà ntqal, il-konvenuta tinsisti li meta jkun qiegħed isir l-eżerċizzju illi permezz tiegħu jkun stabbilit il-patrimonju tad-*decujus*, il-valuri li jridu jittieħdu in konsiderazzjoni huma dawk tal-assi tad-*decujus* **fil-mument tal-ftuħ tas-suċċessjoni. Din il-Qorti ma taqbilx.**"

4. F'din il-parti tas-sentenza l-Ewwel Qorti kompliet billi tiċċita għadd ta' sentenzi dwar il-komputazzjoni **tal-legittima** (dawn kienu sentenzi li ġew ippronunzjati taħt il-ligi l-antika):

"Il-Qorti tirreferi għas-sentenza tal-Qorti tal-Appell tat-28 ta' Jannar 2005 fil-kawża fl-ismijiet **Mary Anne Zammit et vs Antonia Ellul et**, fejn kien trattat propju dan il-punt. L-Ewwel Qorti, fis-sentenza tagħha tad-19 ta' Frar 2004 qalet hekk:

"Illi l-ligi tqis il-legittima bħala parti mill-gid tal-mejjet u mhux sehem mill-wirt tiegħu (*hereditatis portio*) u għalhekk il-legittimarju m'huwiex semplici kreditur tal-wirt u lanqas ma huwa mistenni li jagħmel tajjeb għad-djun tiegħu (għalkemm l-ammont ta' djun tal-wirt ihallu effett fuq is-siden tal-legittima li l-legittimarju jkollu jircievi). Il-legittimarju, għalhekk, ma jitliffx il-jedd għal-legittima jekk kemm-il darba jirrinunzja għall-wirt, u ma jistax jippretendi dak li jmissu b'legittima qabel ma jkun irrinunzja għall-wirt. Il-legittimarju jrid jitlob il-legittima minghand min ikun inhatar (jew accetta li jkun) werriet.

"Illi jsegwi li l-legittima trid tinghata in natura, jigifieri tkun maghmula minn kull haga mill-gid tal-mejjet li jew tkun għadha tagħmel parti mill-assi tiegħu mal-mewt, jew tkun iddahhlet idejalment lura fil-wirt jekk il-mejjet ikun matul hajtu iddispona b'liberalità minn izjed minn dak li tagħtih il-ligi. Il-legittima tinhadem fuq il-wirt kollu (maghdud dak li t-testatur ikun ta b'xejn matul hajtu wkoll bi hsieb ta' zwiġ), wara li jitnaqqsu d-djun u l-ispejjez tal-funeral u dak il-gid kollazzjonabbli li l-

legittimarju ikun ha minghand it-testatur, u tinghata fi proprjetà shiha mehlusa minn kull piz jew kondizzjoni.”

Il-Qorti għamlet riferenza għas-sentenza li tat il-Qorti tal-Appell fl-14 ta' Diċembru 1973 fil-kawża **Emilia Mifsud et vs Eleonora Mizzi et** (mhux pubblikata), u kompliet tgħid hekk:

“F'dik is-sentenza jidher li ngarfu zewg sitwazzjonijiet partikolari f'kaz fejn il-legittima ntalbet: l-ewwel kaz kien jikkontempla l-aljenazzjoni mill-werrieta ta' bicca mill-gid tal-wirt wara l-ftuh tieghu (u waqt li kien ghaddej is-smigh tal-kawza), filwaqt li fit-tieni kaz kien jikkontempla s-sitwazzjoni fejn il-gid li minnu kellha tittiehed il-legittima baqa' kollu f'idejn il-werrieta. Fl-ewwel ipotezi, il-kriterju kellu jkun li l-valur tal-gid hekk trasferit kellu jkun dak taz- zmien meta sejra tigi likwidata l-kwota legittimarja bis- sentenza. Fil-kaz tat-tieni ipotezi, il-valur tal-gid kellu jkun dak fi zmien li nfetah il-wirt, u b'mod izjed preciz: “li, għal finijiet ta' l-operazzjoni preliminari ta' komputa li hija r- riunjoni fittizja ta' l-assi ereditarju in kwantu diretta għar- rikostruzzjoni tal-patrimonju kollu tad-decius (li l-ligi tikkunsidra bħala terminu ta' riferiment għad-determinazzjoni tal-kwota disponibbli u, b'rifless ta' dik indisponibbli, anke biex talvolta tigi affermata jew eskluza l- ezistenza tal-lezjoni tal-legittima) bilfors wiehed irid jirriporta ruhu għall-valuri fiz-zmien ta' l-apertura tas- successjoni, tenut kont, naturalment, f'dan ir-rigward, tad-disposizzjonijiet rilevanti tal-ligi relattivi għall-kollazzjoni.

Illi jidher li għal din ir-regola hemm eccezzjoni fil-kaz fejn il- gid li jkun imiss lil-legittimarju jitgharraq għal raguni jew kawza fortuwita jew minhabba force majeure li għaliha l- werriet ma jkunx jahti jew fejn il-werriet ma jkunx jahti għad-dewmien biex il-legittimarju jitqiegħed fil-pussess tal- gid li jmissu bħala legittima. F'dawn il-kazi, hemm il-fehma li l-legittima għandha titqies fuq kemm ikun sa jiswa dak il- gid fil-kundizzjoni li jkun gie ridott, salv kull jedd li l- legittimarju jjeħu sehem minn xi kumpens li jista' jithallas dwar il-hsara mgarrba minn dak il-gid. Issa fil-kaz li għandha quddiemha l-Qorti llum, ma jidhirx li tirrizulta xi wahda minn dawn iz-zewg cirkostanzi mhux tas-soltu li jwasslu biex titwarrab l-applikazzjoni tar-regola hawn fuq imsemmija.”

L-atturi appellaw minn din id-deċiżjoni. Fis-sentenza tagħha tat- 28 ta' Jannar 2005, il-Qorti tal-Appell irrilevat li l-Ewwel Qorti ma kienitx tat interpretazzjoni korretta tal-ligi u tal- ġurisprudenza fil-materja. Minflok, għamlet tagħha dak li sostnew l-atturi billi ċċitat verbatim dak li sostnew fir-rikors tal- appell tagħhom:

“Illi bir-rispett kollu l-ewwel Onorabbli Qorti iffraintendiet il- posizzjoni kif deciza fis-sentenzi precedenti u cioè fil-kawza “Emilia Maria Mifsud vs Eleonora Mizzi” u “Concetta Vella vs Giuseppe Bugeja” decizi mill-Qorti ta' l-Appell rispettivament fl-14 u 10 ta' Dicembru 1973; Fil-fatt fil-komputazzjoni tal- legittima hemm zewg stadji, l-ewwel wiehed huwa biex jigi determinat kienx hemm lesjoni tal-porzjoni tal-legittima dovuta lill-legittimarju u t-tieni wiehed fil-likwidazzjoni ta' dik il-legittima billi jigi estrapolat dak li għandu jinghata lill- legittimarju in sodisfazzjon tad-dritt tieghu. Din id- distinzjoni tirrizulta car minn dak li rritjenew il-Qrati fil-precitati sentenzi u cioè li għall-valutazzjoni tal-beni in konnessjoni mad-determinazzjoni tal-porzjoni legittima, u għar-rikostruzzjoni tal-patrimonju kollu tad-decius, wiehed irid jirriporta ruhu għall-valuri fiz-

zmien ta' l- apertura tas-successjoni. Mill-banda l-oħra s-sentenzi jirritjenu li meta l-legittima ma tigiex sodisfatta u trattandosi ta' beni in natura id-dritt tal-legittimarju għandu bħala oġġett "un bene reale" u l-"aestimatoria rei" għandha tkun riferita għall-zmien tal-konverzjoni, u cioè fi zmien l-iktar qrib possibbli għall-pronunzja għudizzjarji."

Il-Qorti tal-Appell iċċitat is-segwenți bran mill-imsemmi każ ta' Emilia Mifsud et vs Eleonora Mizzi et:

"Kif ingħad f'dik is-sentenza, kwantu għall-valutazzjoni tal- beni in konnessjoni mad-determinazzjoni tal-porzjon legittima, li hi l-materja involuta anki f'dan l-appell, il-Qorti tahseb li m'għandux ikun hemm kwistjoni, in bazi għall- principji (ara in partikolari art. 684 Kodici Civili) li għall- finijiet tal-operazzjoni preliminari ta' komputu li hi r-rijunjoni fittizja ta' l-assi ereditarju in kwantu diretta għar- rikonstruzzjoni tal-patrimonju kollu tad-decujus (li l-ligi tikkunsidra bħala terminu ta' riferiment għad-determinazzjoni tal-kwota disponibbli u, b'rifless, ta' dik indisponibbli, anki biex talvolta – dik li tidher kwistjoni centrali f'dan il-każ – tigi affermata jew eskluza l-eżistenza tal-lezjoni tal-legittima) bilfors wiehed irid jirriporta ruhu għall-valuri fiz-zmien ta' l-apertura tas-successjoni, tenut kont naturalment f'dan ir-rigward tad-disposizzjonijiet rilevanti tal-ligi relattivi għall-kollazzjoni."

Kompliet il-Qorti hekk:

"Dan il-principju jezawrixxi ruhu fil-fissazzjoni tal-kriterju li għandu jigi segwit għall-kalkolu tal-valur ta' l-assi u tal- kwota tal-legittima; izda jekk il-legittima ma gietx sodisfatta u, trattandosi ta' beni in natura (mhux flus), ikkonvertiet ruha, fil-kazijiet fejn dan hu konsentit mil-ligi, fi dritt ta' kreditu fi flus id-dritt tal-legittimarju għandu bħala oġġett "un bene reale" u l-"aestimatio rei" għandha tkun riferita għaz-zmien tal-konversjoni, cioè z-zmien l-iktar qrib possibbli għall-pronunzja għudizzjali u tenut kont għalhekk ta' xi sopravvenuta svalutazzjoni monetarja."

Il-Qorti tal-Appell fl-imsemmi każ ta' **Mary Anne Zammit et vs Antonia Ellul et**, imbagħad, ikkummentat hekk:

"Kien biss f'dan is-sens li din il-Qorti bis-sentenza tagħha tal- 14 ta' Dicembru, 1973 kienet bidlet id-decizjoni tal-Qorti ta' Prim Istanza inkwantu f'dik is-sentenza kien gie dikjarat biss "li l-istima tal-beni formanti parti mill-porzjoni spettanti lill- attrici bħala legittima, għandu jsir skond il-valur tagħhom fis-suq tal-lum, u mhux dak prevalenti fl-epoka ta' l-apertura tas-successjoni." Mentri wara li l-din il-Qorti, kif dakinhar komposta, għamlet distinzjoni kif hawn fuq riportata, bejn meta għandhom jigu utilizzati l-valuri prevalenti fid-data ta' l-apertura tas-successjoni, u meta għandhom japplikaw l- valuri prevalenti fid-data tas-sentenza, ipprovdiet fuq l- appell billi qalet hekk:

"tiddikjara li l-valutazzjonijiet mehtiega għandhom isiru għab-bazi ta' u in conformità mall-principji enuncjati aktar il-fuq f'din is-sentenza u f'dan is-sens tbiddel is-sentenza appellata u tirrinviya l-atti quddiem l-ewwel Onorabbli Qorti għall-kontinwazzjoni u decizjoni skond il-ligi."

Il-Qorti tal-Appell għalhekk baġtet lura l-atti lill-Ewwel Qorti sabiex 'tigi likwidata l-legittima spettanti lill-atturi fuq valutazzjoni tas-sehem ta'

Emanuele Ellul mill-assi ereditarji ta' missieru Emanuele fi zmien l-iktar qrib possibbli għall-pronunzja gudizzjarja.'

Hekk ukoll, fil-każ fl-ismijiet Dr Chris Said noe vs Mary Abela, deċiża mill-Qorti tal-Appell fit-28 ta' Mejju 2010, ingħad li jekk jirriżulta li l-leġittima ma tistax tiġi sodisfatta u allura tikkonverti ruħha fi dritt ta' kreditu ta' flus, il-valuri li jridu jittieħdu sabiex tinħadem il-leġittima għandhom ikunu daww il-iktar vicin tas- sentenza."

5. L-Ewwel Qorti għalhekk ikkonkludiet li:

"Fuq l-iskorta ta' din il-ġurisprudenza tal-Qorti tal-Appell, din il-Qorti sejra tiċċad l-argument tal-konvenuta u tadotta l-valuri tal-proprjeta immobbli fl-2008 (Midland Guesthouse) u fl-2018 (29, Triq Xandru, Bormla).

Għal kull buon fini, qiegħed jiġi rilevati illi mill-atti jirriżulta li l- proprjeta Midland Guesthouse reġgħet inbiegħet għall-prezz ta' €1,100,000 fid-9 ta' Awwissu 2012. Madanakollu, stante li ma tressqux provi dwar jekk din il-proprjeta kienitx fl-istess stat li nxtrat fl-2008 jew jekk sarx xi titjeb mis-sidien, għall-finijiet ta' din il-kawża l-Qorti sejra tadotta l-valur li kellha meta nbiegħet fl-2008.

Il-konvenuta qiegħda tippretendi li mhuwiex dovut xejn lill-attriċi stante li d-djun kienu jissuperaw l-assi. Dan għaliex hija targumenta li l-kalkolu għandu jsir fuq id-djun li kien hemm mal- ftuħ tas-suċċessjoni u mhux kemm attwalment ħallset bħala l- unika eredi tad-decujus u li għalhekk għall-finijiet ta' komputazzjoni tas-sehem riservat għandha titqies is-somma ta' €492,349 minflok €349,406 għal dak li għandu x'jaqsam mad- dejn li kellu d-defunt ma' Bank of Valletta plc kif ukoll is-somma ta' €71,424.74 riklamata mis-soċjeta Automated Management Revenue Systems Limited (minn issa 'l quddiem imsejha 'ARMS Limited'). Jirriżulta li fir-rigward tad-dejn li kellu d-defunt mal- ARMS Limited, l-imsemmija soċjeta proċediet kontra l- konvenuta fil-kapaċità tagħha ta' l-unika eredi tiegħu iżda permezz ta' lodo arbitrali tal-4 ta' Diċembru 2018 ġie deċiż illi kwalsiasi ammont riklamat mis-soċjeta ARMS Limited huwa preskritt a tenor tal-artikolu 2156(f) tal-Kap. 16. Minn din id- deċiżjoni ma ġiex intavolat appell.

Din il-Qorti ma taqbilx ma dan l-argument. Il-liġi tqis is-sehem riservat bħala jedd, fis-sura ta' kreditu tal-valur tas-sehem, fuq il-beni tal-mejjet, riservat mill-liġi favur l-ulied tal-mejjet. Minn dan isegwi li s-sehem riservat irid jiġi kalkolat fuq il-valur ta' dawn il-beni wara li jiġu mnaqqsa d-djun li attwalment tħallsu, u m'għandux jiġi meqjus id-dejn li kien hemm meta miet it- testatur li la tħallas mill-eredi u lanqas ser jiġi tħallas għaliex m'għadux dovut.

Żewġ il-konvenuta xehed illi kien hemm dejn mal-Kummissarju tat-Taxxi kif ukoll attrezzi relatati max-xogħol tad-defunt li allegatament kien ħadhom Andrew Vella. Jispetta lil min jallega, li jipprova dak sostnut. Fil-każ tal-lum il-konvenuta ma ressqet l- ebda prova dwar dan id-dejn u lanqas li Andrew Vella kien ħa xi mobbli tad-defunt u allura l-Qorti mhijiex ser tqishom għall-finijiet ta' komputazzjoni tas-sehem riservat. L-istess jingħad dwar l- ispejjeż tal-funeral peress illi l-konvenuta ma ġabet l-ebda prova dwar dawn.

Il-beni tad-defunt għalhekk għandhom valur ta' €772,321.74. Minn dawn iridu jitnaqqsu d-djun li jammontaw għas-somma ta' €401,235.39. Peress li d-defunt kellu tlett ulied, f'dan il-każ is- sehem riservat huwa terz tal-beni. Għalhekk l-attriċi għandha tircievi 1/6 tal-valur tal-beni u cioè €41,231.82 mingħand il- konvenuta qua l-unika eredi ta' Michael Vella.

Minkejja li abbażi tal-istat tad-dritt fiż-żmien tal-presentata tar- rikors ġuramentat, il-Qorti għandha diskrezzjoni li tiddeċiedi li tnaqqas ir-rata ta' imgħax jew tordna li ma jithallasx imgħax, fil- kaz tal-lum il-Qorti ssib li mhuwiex il-lok li tuża din id- diskrezzjoni u allura imgħax bir-rata ta' tmienja fil-mija għandu jiddekorri fuq is-somma likwidata."

6. Il-konvenuta appellat mis-sentenza. Id-doljanza tagħha hija li l-ewwel Qorti ma qisitx sewwa l-*punctum temporis* biex stabbiliet il-valur tad-djun u dwar l-imgħax.

L-ewwel Aggravju.

7. Fil-qosor, l-ewwel aggravju huwa dan:

- L-Ewwel Qorti naqqset id-djun li effettivamente tħallsu, u mhux dawk dovuti fil-mument tal-ftuħ tas-suċċessjoni. Dan għamlitu abbażi ta' eċċezzjoni għal dan il-prinċipju evolut mill-ġurisprudenza taħt il-liġi l-antika. Anke qabel it-2004, kienet

ġurisprudenza akkolta li r-rijunjoni fittizja kellha issir b'riferenza għaž-żmien tal-ftuħ tas-suċċessjoni.

- Taht il-liġi l-antika, is-sehem riservat kien jitqies bħala parti mill-ġid tal-mejjet (*quota bonorum*) u mhux bħala sehem mill-wirt tiegħu (*hereditatis portio*). Għalhekk il-leġittimarju ma kienx sempliċi kreditur tal-wirt.

- F'każijiet eċċezzjonali, u ċjoè fejn jinsab li seħħet leżjoni tal-porzjoni riservata mill-patrimonju tat-teststur, jew inkella fejn l-eredi jkun ittrasferixxa xi beni mill-eredità qabel isseħħ dik il-likwidazzjoni, il-jedd tal-leġittimarju ma setax jibqa' konsegwit kif imiss permezz t'assenjazzjoni ta' parti mill-beni ereditarji. F'dawn il-każijiet il-jedd ta' *quota bonorum* kien jiġi konvertit fi dritt ta' kreditu, u propju għalhekk kien jittieħed qies tal-valuri fi żmien *l'aestimatio rei*. Billi d-dritt ta' kreditu kien jinħoloq b'effett tas-sentenza nnifisha, kien jiġi kkalkolat skont il-valuri fiż-żmien li saret il-likwidazzjoni.

- Din il-pożizzjoni ġiet għal kollox abbandunata bl-emendi promulgati fis-sena 2004, għaliex il-jedd tal-leġittimarju huwa wieħed ta' kreditu *ab initio* u ma jiġi konvertit f'ebda waqt. Għalhekk dak il-kreditu jiġi kalkolat skont il-valuri fil-mument li jinħoloq dak id-dritt ta' kreditu, u ċjoè mal-apertura tas-suċċessjoni. Kemm hu hekk, l-artikolu 615(2) tal-Kodiċi Ċivili

irendi d-dritt ta' kreditu tal-leġittimarju munit bl-imgħax legali sa mill-ftuħ tas-suċċessjoni jekk it-talba għall-ħlas tas-sehem riservat issir fi żmien sentejn mill-apertura tas-suċċessjoni. Dan hu hekk għaliex il-kreditu huwa fis-seħħ u eżistenti fil-mument tal-ftuħ tas-suċċessjoni, u għalhekk biss ikun suxxettibbli li jhalli l-imgħax. Li ma kienx hekk, kienet tapplika dejjem il-massima *in illiquidandis non fit mora*, u l-leġittimarju ma kien ikollu ebda jedd għal imgħax qabel il-likwidazzjoni tal-kreditu tiegħu. Minflok, dik il-massima issa tapplika biss eċċezzjonalment, skont id-diskrezzjoni tal-Qorti li tiddependi miċ-ċirkostanzi tal-każ.

8. Fil-fehma ta' din il-Qorti, l-emendi li neħhew il-leġittima u ntroduċew is-sehem riservat m'effettwawx il-prinċipju li l-assi ereditarju tad-*decujus*, bl-attiv u bil-passiv tiegħu, huwa dak li jirriżulta fil-mument tal-ftuħ tas-suċċessjoni. Il-Qorti taqbel mal-appellanti li l-eċċezzjoni li qagħdet fuqha l-Ewwel Qorti m'għadhiex applikabbli fil-liġi l-ġdida. Mhux biss. Taħt il-liġi l-antika, din l-eċċezzjoni ma kinitx tapplika għad-djun. Għalhekk l-Ewwel Qorti żbaljat meta straħet fuqha.

9. L-eżerċizzju li jrid isir hu li jiġu identifikati u kkwantifikati d-debiti eżistenti fil-mument tal-ftuħ tas-suċċessjoni. Dawn jinkludu d-debiti li d-*decujus* ikun għamel f'ħajtu kif ukoll dawk li jsiru kawża tal-mewt tiegħu, bħall-ispejjeż tal-funeral u tad-difna, u t-taxxa tas-suċċessjoni.

10. Inghad mill-ġurista Taljan magħruf Bonilini li:

- Sono esclusi invece, i 'debiti' derivanti dalle obbligazioni naturali contratte dal de cuius; essi, in realtà, neppure dovrebbero essere individuati con l'impiego del termine 'debito', dall'obbligazione naturale scaturendo esclusivamente un dovere morale o sociale di adempiere, ma non già un obbligo giuridico.
- Così, specularmente, non vanno computati nel calcolo o, se vuoi, non si detraggono dal relictum, **i debiti prescritti prima dell'apertura della successione**,¹ il cui pagamento è equiparato all'adempimento di un'obbligazione naturale.
- Il de cuius non era tenuto al pagamento dei debiti già prescritti, sì che essi non vengono ricompresi nei debiti, nella riunione così detta fittizia, ai fini del calcolo della quota di legittima.
- Quanto ai debiti condizionati, vale la regola già esposta con riguardo ai crediti ed ai beni alienati sotto condizione. Per tanto, si includono nel passivo i debiti sottoposti a condizione risolutiva e si escludono quelli sottoposti a condizione risolutiva, purché, s'intenda, l'evento dedotto in condizione non si sia ancora realizzato alla morte del de cuius. Soltanto i primi, infatti, gravano il patrimonio del defunto al momento dell'apertura della successione. Ovviamente, **e' poi necessario procedere alle opportune rettifiche, nel caso la condizione si verifichi, o diventi definitivamente impossibile.**²

Skont il-Capozzi:

- I debiti sottoposti a condizione si detraggono se la condizione sia risolutiva, e **non si detraggono se la condizione sia sospensiva, salve le opportune rettifiche dipendenti dal verificarsi o meno della condizione.**³

U skont il-Mengoni:

- **I debiti solidali e quelli litigiosi vanno assimilati ai debiti sospensivamente condizionati.**⁴

¹ L-enfasi hija ta' din il-Qorti.

² Giovanni Bonilini, *Trattato di Diritto delle Successioni e Donazioni*; Vol. III La Successione Legittima, p. 423. L-enfasi hija ta' din il-Qorti.

³ Capozzi, *Successioni e Donazioni*, 2^a ed., I, Milano, 2002, 302 ss iċċitat minn G Bonilini – M Confortini fil- *Codice Commentato delle Successioni e Donazioni*, p. 467.

⁴ Mengoni, *Successioni per causa di morte. Parte speciale. Successione necessaria*, 4^a ed., in *Tratt. Cicu, Messineo*, Milano, 2000, 190. Iċċitat minn G Bonilini – M Confortini *Codice Commentato delle Successioni e Donazioni*, p. 467.

11. M'hemm l-ebda ostakolu biex dan it-tagħlim jiġi applikat għal-liġi tagħna.

12. Skont dan it-tagħlim, fil-mument tal-ftuħ tas-suċċessjoni:

(a) Għandhom jitnaqqsu: d-debiti soġġetti għall-kundizzjoni riżoluttiva.

(b) Ma jitnaqqasux:

(i) l-obbligazzjonijiet naturali, partikolarment id-djun preskritti qabel il-ftuħ tas-suċċessjoni;

(ii) id-djun soġġetti għal kundizzjoni sospensiva - salv li ssir ratifika jekk isseħħ il-kundizzjoni.⁵

(iii) id-djun solidali, u

(iv) id-djun litiġjużi (dawn huma assimilati mad-debiti soġġetti għall-kundizzjoni sospensiva).

13. B'applikazzjoni ta' dawn il-prinċipji għall-każ preżenti:

(a) L-ammont pretiż mill-ARMS kien ta' €71,424.74 u ġie dikjarat preskritt ai termini tal-Artikolu 2156(f) tal-Kodiċi Ċivili permezz ta'

⁵ Capozzi, 302 ss). Ikkitat minn G Bonilini – M Confortini, Codice Commentato delle Successioni e Donazioni 2a ediz. (2011), kumment fuq l-Art. 556 tal-Kodiċi Ċivili Taljan, para 3, Detrazione dei Debiti (paġna 467).

deċiżjoni ta' Arbitraġġ mogħtija fl-4 ta' Diċembru 2018.⁶ L-arbitraġġ infetaħ fis-sena 2016. Id-*decujus* miet fit-30 ta' Diċembru 2005. Ma jirriżultax mill-provi in atti jekk l-ammont in kwistjoni, jew parti minnu, kienx diġà preskritt fid-data tal-mewt tad-*decujus*. Lanqas jirriżulta li d-debitu kien ikkontestat fid-data tal-ftuħ tas-suċċessjoni. Anzi dak li huwa ppruvat hu li l-arbitraġġ infetaħ ħdax-il sena wara. Għalhekk dan id-debitu għandu jitqies li kien dovut f'dik id-data u għalhekk għandu jitnaqqas mill-assi ereditarju. S'hawnhekk l-ewwel aggravju qiegħed jiġi milqugħ.

(b) B'deċiżjoni tal-Qorti tad-9 ta' Diċembru 2005 (wara kostituzzjoni ta' debitu), id-defunt Michael Vella kellu jagħti lil Bank of Valletta l-ammont ta' €696,973.75 flimkien ma' €3,303 bħala spejjeż legali. Kif xehed in-Nutar Victor Bisazza, huwa ta parir lill-verrieta biex ma jaċċettawx dan l-ammont għaliex kien jinkludi imgħax fuq imgħax. Għalhekk dan id-debitu kien wieħed litigjuż. Wara trattattivi bejn il-verrieta u l-Bank, dan l-ammont gie mnaqqas għal Lm150,000 ekwivalenti għal €349,406 *in full and final settlement*. Il-Bank irċieva din is-somma permezz ta' kuntratt tat-**22 t'Ottubru 2008** (u ċjoè wara l-mewt ta' missierhom li miet fit-30 ta' Diċembru 2005).⁷ Għandha titnaqqas din il-parti tad-debitu li attwalment tħallas għaliex billi d-debitu kien wieħed

⁶ Fol. 529.

⁷ Fol. 353.

litiġjuż; li jfisser li l-ammont tiegħu kien inċert iżda sussegwentement ġie aċċertat u allura tkun trid issir ir-rettifika li jkun hemm bżonn. Il-każ kien ikun differenti li kieku l-ammont tad-debitu kien ċert fil-mument tal-ftuħ tas-suċċessjoni iżda sussegwentement inħafret xi parti minnu. Minn dan il-lat l-ewwel aggravju qiegħed jiġi miċhud, anke jekk għal raġunijiet differenti minn dawk mogħtija mill-Ewwel Qorti.

(ċ) L-ammont li tħallas bħala dejn tal-HSBC (€51,829.39) kien ftit inqas minn dak li jirriżulta fiż-żmien tal-apertura tas-suċċessjoni (59,308.94). Billi ma jirriżultax l-għala rriżulta dan, il-Qorti sejra tiegħu l-ammont riżultanti fil-mument tal-ftuħ tas-suċċessjoni

Assi		€	€	€
	Midland Guesthouse	704,053.00		
	29 Triq Xandru Bormla	42,000.00		
	Depożitu HSBC	12,268.74		
	Total:		758,321.74	
Djun				
	Bank of Valletta	349,406.00		
	HSBC	59,308.94		
	ARMS	71,424.74		
	Total:		480,139.68	
Assi Nett				278,182.06
Legittima	$\frac{1}{9} =$			30,909.12

It-tieni aggravju

14. It-tieni lment huwa li l-Ewwel Qorti ma messhiex imponiet l-imgħax mid-data tan-notifika tar-rikors ġuramentat. Messha applikat il-*proviso* tal-Art. 615 tal-Kodiċi Ċivili u m'akkordatx imgħax, b'applikazzjoni tal-prinċipju tal-*in illiquidis non fit mora*. Dan billi *stante* l-bdil fil-liġi, l-ammont dovut ma kienx faċilment aċċertabbli. Din il-Qorti ma taqbilx. L-Art. 615 huwa provvediment speċjali, applikabbli għal-liġi tas-suċċessjoni, li jimponi l-imgħax irrispettivament mil-likwidazzjoni *o meno* tas-sehem riżervat. Li jfisser li l-prinċipju tal-*illiquidis non fit mora* huwa eskluż. Il-*proviso* msemmi mill-appellant ma jgħidx li m'għandux jgħaddi mgħax, imma biss li l-Qorti tista' tistabbilixxi rata ta' mgħax inqas minn dik stipulata fl-Art. 1139 fejn iċ-ċirkostanzi tal-każ hekk jeħtieġu.

15. It-tieni aggravju qiegħed jiġi miċhud.

It-tielet aggravju

16. It-tielet aggravju huwa li billi l-likwidazzjoni kienet tiddependi minn punt ta' dritt novell, kien hemm lok għal temperament fil-kap tal-ispejjeż tal-kawża. Din il-Qorti ma taqbilx. Tassew li l-liġi kienet għadha kif ġiet emendata, bit-tneħħija tal-leġittima u s-sostituzzjoni tagħha bis-sehem

riservat, imma l-liġi kif emendata hija waħda ċara u ma kellu jkun hemm l-ebda diffikultà biex tiġi applikata.

Decide:

17. Għal dawn il-motivi, l-Qorti qegħda tilqa' *in parte* l-ewwel aggravju, u tbiddel is-sentenza tal-Ewwel Qorti billi:

(1) tnaqqas il-valur nett tal-assi ereditarju għas-somma ta' mitejn, tmienja u sebgħin elf, mija u tnejn u tmenin ewro u sitt ċenteżmi (€278,182.06).

(2) tnaqqas il-valur tas-sehem riservat għas-somma ta' tletin elf, disa' mija u disgħa ewro u tnax-il ċenteżmu (€30,909.12).

18. Spejjeż tal-Ewwel Istanza jithallsu kwart ($\frac{1}{4}$) mill-atturi u tlett kwarti ($\frac{3}{4}$) mill-konvenuta; spejjeż ta' dan l-appell nofs bin-nofs bejn l-appellanti u l-appellata, inklużi l-ispejjeż tal-appell ta' Andrew Vella.

Mark Chetcuti
Prim Imħallef

Robert G. Mangion
Imħallef

Grazio Mercieca
Imħallef

Deputat Reġistratur
jb